

УДК 631.1.016:504 (438)

РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ПОЛЬЩІ

В. Липчук, д. е. н., професор,

Б. Шувар, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Липчук В., Шувар Б. Розвиток органічного сільського господарства в Польщі

Представлено концепцію органічного сільського господарювання, показано його переваги. Проведено аналіз органічного сільського господарства у Польщі, оцінено його розвиток у розрізі воєводств. Висвітлено основні обов'язки органів, які контролюють якість екологічного сільськогосподарського виробництва в країні та бар'єри його розвитку.

Ключові слова: *розвиток органічного сільського господарства, сільське господарство Польщі, органи сертифікації і контролю.*

Lypchuk V. Shuvar B. The development of organic agriculture in Poland *The concept of organic agriculture and its economic advantages are presented. The organic agriculture in Poland is analyzed and evaluated in terms of provinces. The basic responsibilities of organs monitoring quality of organic agriculture in country and the barriers of its development are highlighted.*

Key words: *development of organic agriculture, agriculture in Poland, organs of certification and control.*

Липчук В., Шувар Б. Развитие органического сельского хозяйства в Польше

Представлена концепция органического сельского хозяйства, показаны его преимущества. Проведен анализ органического сельского хозяйства в Польше, дана оценка его развития в разрезе воєводств. Освещены основные обязанности органов, контролирующих качество органического сельскохозяйственного производства в стране, и барьеры его развития.

Ключевые слова: *развитие органического сельского хозяйства, сельское хозяйство Польши, органы сертификации и контроля.*

Постановка проблеми. Система господарювання в Польщі, як і в Україні чи будь-якій іншій державі, формується за рахунок цілого комплексу факторів. Вибір типу господарювання, рівень розвитку сільського господарства та його просторова структура залежать від природних умов, зокрема особливостей рельєфу, ґрунту, кліматичних і гідрологічних умов [1]. Цим визначаються й особливості ведення екологічного сільського господарства. Стан його розвитку безпосередньо залежить від ринкового попиту та сформованої інфраструктури. У Польщі екологічне сільське господарство має певні традиції, достатньо позитивного досвіду, розвивається динамічно. Водночас розвиток його в Україні не такий динамічний та успішний, що вимагає вивчення передумов та детермінант успішної агроекологічної політики наших сусідів, можливості її реалізації у вітчизняних реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Піонерами в дослідженнях ефективного функціонування і розвитку органічного сільськогосподарського виробництва були І. Белфор, А. Говард, М. Фукуока, Р. Штайнер. Серед сучасних зарубіжних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток екологічного сільського господарства, є С. Бобильов, Е. Гірусов, Б. Дебрецені, Н. Ель-Хедж, Т. Мазур, Д. Медоуз, Л. Медоуз, В. Мінаєв, Й. Рандерс, В. Хадсон, Д. Хач, К. Хеттем, А. Яблоков та ін. Серед широкого загалу публікацій вчених економістів-аграрників Польщі, які займаються проблематикою розвитку екологічного сільськогосподарського виробництва, особливою цінністю виділяються праці П. Бельськи, Б. Клепацкі, Х. Рогацкі, в яких розглядаються теоретичні і практичні основи такої системи господарювання в контексті зрівноваженого розвитку, основні її передумови та детермінанти. Особ-

ливий інтерес становлять ті аспекти розвитку екологічного сільського господарства, які є проблемними для України і можуть надати динамізму цьому процесу.

Постановка завдання. Протягом декількох останніх років спостерігається зростання інтересу та значущості екологічного сільського господарства в розвинутих країнах. Такий вид сільського господарства дуже популярний і в Польщі. Метою нашого дослідження є представлення концепції екологічного сільського господарювання і його переваг, а також пропозицій для успішного його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Екологічне сільське господарство, яке в різних країнах називають ще органічним, біологічним, успішно розвивається у більш ніж 160 країнах на всіх континентах і займає понад 37 млн га сільськогосподарських угідь. У 2010 році світовий ринок екологічної продукції складав 44,5 млрд євро і щороку зростає. Метою екологічного сільського господарства є не тільки виробництво достатньої кількості якісних продуктів, а й збереження навколишнього середовища, оскільки його стан – запорука здоров'я і благополуччя людства.

Організація Об'єднаних Націй визначає екологічне сільське господарство як цілісний харчовий ланцюг, в якому не використовуються хімічно синтезовані добрива і пестициди, забруднення довколишнього середовища зводиться до мінімуму, а продукція є екологічно чистою. Воно опирається на управління аграрною екосистемою, зменшуючи при цьому використання зовнішніх ресурсів, і є найстійкішою моделлю сільськогосподарського виробництва.

Центральне статистичне управління Польщі визначає екологічне виробництво як таке, що проводиться з використанням органічних методів сільськогосподарського виробництва, яке сертифіковане або знаходиться в стадії перетворення на органічне сільськогосподарське виробництво [2].

Ще один важливий бік екологічного способу ведення сільського господарства – це можливість реалізації економічних та екологічних цілей через свідоме використання сучасних методів виробництва, систематичне вдосконалення методів управління та впровадження різноманітних форм біологічного

процесу у формі, що сприяє досягненню цих цілей [3].

Екологічне сільське господарство виробляє найбільш екологічно чисту продукцію. Завдяки вирощуванню культур без агрохімікатів і контрольованих методів виробництва органічне землеробство сприяє збереженню біорозмаїття та охороні природних ресурсів, а також виробництву високоякісних продуктів харчування [4]. У Польщі воно започатковане з 1989 року. Цьому передувало створення Асоціації EKOLAND. Уже у 2001 році було прийнято Закон про екологічне сільське господарство. Він зазнав деяких змін і на сьогодні в Польщі екологічне землеробство ведеться в рамках Закону від 25 червня 2009 року [5].

Останні дослідження свідчать про постійне зростання кількості екологічних господарств. Станом на початок 2012 року в Польщі площа сертифікованих сільськогосподарських земель під екологічним виробництвом становила 376 тис. га, на яких розміщено 15,2 тис. екологічних господарств і 8,2 тис. тих, які перебувають у статусі “перехідних” до екологічного виробництва. У 2011 році порівняно з 2005 роком кількість екологічних господарств зросла у 10,5 раза, а площа під органічним виробництвом – у 9,7 раза (табл. 1).

Збільшення площі під екологічним виробництвом і кількості екологічних господарств не повинно сприйматися надто оптимістично з причин низької продуктивності останніх і недостатнього розвитку ринку екологічних продуктів у Польщі.

Екологічне сільськогосподарське виробництво характеризується значною просторовою диференціацією. У розрізі воєводств йому відведено до 12% території (табл. 2).

У 2011 році кількість екологічних господарств складала 15234 од., більшість з яких розташовані у Малопольському (1908), Подкарпатському (1724) та Заходньопоморському (1607) воєводствах. Найбільша площа під екологічним виробництвом знаходиться на землях Заходньопоморського (70950 га) та Вармінсько-Мазурського (51580 га) воєводств. Оцінка динамічних тенденцій, як і передбачення польських учених [3; 6], вказують на те, що слід очікувати зростання кількості господарств у наступні роки.

Таблиця 1

Кількість сертифікованих екологічних господарств та площа під органічним виробництвом у Польщі у 2005-2011 роках*

Екологічні господарства		2005 р.	2007 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2005 р., %
Сертифіковані	господарства	1443	6618	10153	12901	15234	у 10,5 рази
	площа під екологічним виробництвом, га	38673	137891	252791	308095	376036	у 9,7 рази
У перехідному періоді	господарства	5719	5252	6938	7681	8215	143,6
	площа під екологічним виробництвом, га	127627	150380	163470	210974	229484	179,8

*Джерело: власна розробка на підставі [3; 6].

Таблиця 2

Екологічні господарства та сільськогосподарські угіддя, зайняті під екологічним виробництвом у Польщі, 2011 р.*

Територіальна одиниця	Сертифіковані		Конверсійні		Структура екологічних господарств, %
	господарства	сільськогосподарські угіддя, га	господарства	сільськогосподарські угіддя, га	
Опольське	55	1587	31	1116	0,4
Шльонське	173	4252	65	2535	1,1
Куявсько-Поморське	259	6495	112	1881	1,7
Лодзьке	298	4717	180	4030	2,0
Поморське	460	16403	303	10954	3,0
Велькопольське	534	24395	354	14039	3,5
Лубузьке	560	23867	521	20392	3,7
Дольношльонське	914	30031	408	15515	6,0
Свентокшиське	1009	10791	287	3510	6,6
Мазовецьке	1409	31102	731	18998	9,2
Подляське	1417	30141	1023	21925	9,3
Вармінсько-Мазурське	1438	51580	1595	46893	9,4
Любельське	1469	24717	596	10120	9,6
Заходньопоморське	1607	70950	1458	48830	10,5
Подкарпатське	1724	26335	321	6024	11,3
Малопольське	1908	18674	230	2722	12,5
Всього	15234	376037	8215	229484	100

*Джерело: власна розробка на підставі [3; 6].

Однією з ключових проблем реалізації концепції екологічного виробництва є система контролю якості екологічної продукції. Саме з цією метою в країні функціонує Інспекція якості торгівлі продукцією сільськогосподарства та продовольством. Вона

також контролює умови зберігання й транспортування продуктів, співпрацює з регіональними державними органами управління, проводить навчання спеціалістів, які контролюють якість харчових продуктів на ринку країни [7].

У сфері екологічного сільського господарства зазначена інспекція виконує такі завдання:

- здійснює нагляд за уповноваженими органами сертифікації та нагляд за екологічним виробництвом;
- надає дозволи на ввезення екологічних продуктів із неєвропейських країн;
- надає дозволи на вільний обіг екологічної продукції, яка походить з третіх країн не членів ЄС, які вже мають сертифікати якості;
- збирає, обробляє та зберігає інформацію про виробників екологічної продукції;
- розглядає заявки та видає дозволи на виробництво продукції в умовах, які є винятками з правил, але не суперечать принципам екологічності;
- за своїми повноваженнями видає сертифікати якості на екологічну продукцію терміном дії до 60 днів замість сертифікаційного органу, дозвіл на діяльність якого було скасовано;
- скасовує дозволи на сертифікацію продукції відповідних органів, якщо ті не відповідають вимогам;
- готує інспекторів, які сертифікують екологічну сільськогосподарську продукцію, та веде їх облік.

Головний інспектор Інспекції якості торгівлі продукцією сільського господарства та продовольством Польщі у рамках нагляду за органами сертифікації екологічних виробників:

- здійснює аудит уповноважених на сертифікацію органів;
- перевіряє правильність контролю виробників екологічної продукції сертифікаційними органами;
- розглядає зауваження та корегує дії органів сертифікації;
- має право здійснювати запити до органів сертифікації та отримувати додаткову інформацію щодо контролюючих дій, які здійснює сертифікаційний орган;
- проводить аналіз даних, отриманих від органів сертифікації.

Контроль за дотриманням всесвітніх стандартів екологічного виробництва здійснює Міжнародна федерація руху за органічне сільське господарство. Вимоги до органічного виробництва у Польщі, як і в інших краї-

нах, не повинні суперечити основним принципам:

- здоров'я (підтримка та поліпшення стану ґрунту, рослин, тварин і людини);
- екології (підтримка та співіснування екологічних систем і циклів);
- справедливості (формування відносин, що враховують інтереси навколишнього середовища та життєвих можливостей);
- турботи (попереджувальний та відповідальний характер управління екологічним сільським господарством) [8; 9].

Беззаперечною є потреба у формуванні таких органів контролю і сертифікації екологічної продукції в Україні та, що особливо важливо, публічності їх діяльності, що може суттєво вплинути на зростання попиту на екологічну продукцію на вітчизняному ринку.

Розвиток екологічного сільського господарства в Польщі стримується сукупністю причин, які найбільш вдало окреслені П. Бельські [10]. Вони зводяться до такого:

- надмірна й абсолютно непотрібна строгість польських законів і практики контролю з часу вступу Польщі до Європейського Союзу, що передусім пов'язана з бюрократичністю уряду [10, с. 113];
- відсутність мережі переробки екологічної продукції, внаслідок чого втрачається екологічна цінність сировини, а надто бюрократичне законодавство стримує розвиток власної переробки продукції [10, с. 115];
- відсутність стабільної сільськогосподарської політики стосовно екологічних господарств, зокрема щодо доплат, заборони традиційних форм удобрення тощо [10, с. 115];
- вимоги законодавства ЄС (в частині обліку, документації та сертифікації) провокують зміну праці фермерів із фізичної до розумово-фізичної [10, с. 117].

Стає очевидним, що перелічені бар'єри розвитку екологічного сільськогосподарського виробництва характерні для країн, де така діяльність набула розквіту, але, очевидно, найближчим часом стосуватимуться і тих країн, де воно лише зароджується.

Висновки. Екологічне сільське господарство останніми роками стало одним із найбільш динамічних секторів європейського сільського господарства. Швидкими темпами воно розвивається і в Польщі, де створені

відповідні передумови, зокрема законодавча база. Зростає кількість екологічних господарств, хоча їх концентрація достатньо диференційована. Усе частіше в домашніх господарствах застосовують способи вирощування культур, в основі яких лежать принципи екологічного господарювання.

В Україні, враховуючи євроінтеграційні наміри та спираючись на позитивний досвід Польщі, основними треба визнати такі дії: вдосконалення законодавчої бази з екологіч-

ного господарювання та її адаптація до європейських вимог; розробка інформаційного забезпечення виробників і споживачів екологічної продукції (національні інтернет-проекти, тематичні семінари тощо); введення в аграрних вузах навчальних програм з екологічного виробництва; створення розгалуженої мережі органів сертифікації й контролю екологічної продукції та її виробників; підтримка експорту екологічної продукції на міжнародні ринки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Rogacki H. *Geografia społeczno-gospodarcza Polski* / H. Rogacki. – Warsaw 2007. – 187 p.
2. *Glossary of Environment Statistics, Studies in Methods [Electronic resource]*. – Ser. F, N 67. – New York, 1997. – Mode of access : <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1920>.
3. Офіційний сайт Центрального статистичного управління Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stat.gov.pl>.
4. Леди Ив Балфор К устойчивому земледелию. Живая почва [Электронный ресурс] / Леди Ив Балфор. – Режим доступа : <http://www.vermyk.narod.ru/articlesnew/ ivbalfor/1.htm>.
5. *Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym [Elektroniczny zasyb]*. – Tryb dostupu : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20091160975>.
6. *The World of Organic Agriculture 2011: Graphs and Maps [Electronic resource]*. – Mode of access : <http://www.organic-world.net/yearbook-2011.html>.
7. Офіційний сайт Інспекції якості сільського господарства та харчової продукції Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ijhar-s.gov.pl>.
8. Офіційна Web-сторінка Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ifoam.org.
9. *The IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing*. – Victoria : IFOAM General Assembly, 2007. – 75 p.
10. Bielski P. *Rolnictwo ekologiczne jako zawód i powołanie. Studium tożsamości, organizacji i potencjału rozwojowego polskich rolników ekologicznych – 2009*. – *Przegląd Socjologii Jakościowej* / Tom V, N. 3. – 146 s.

